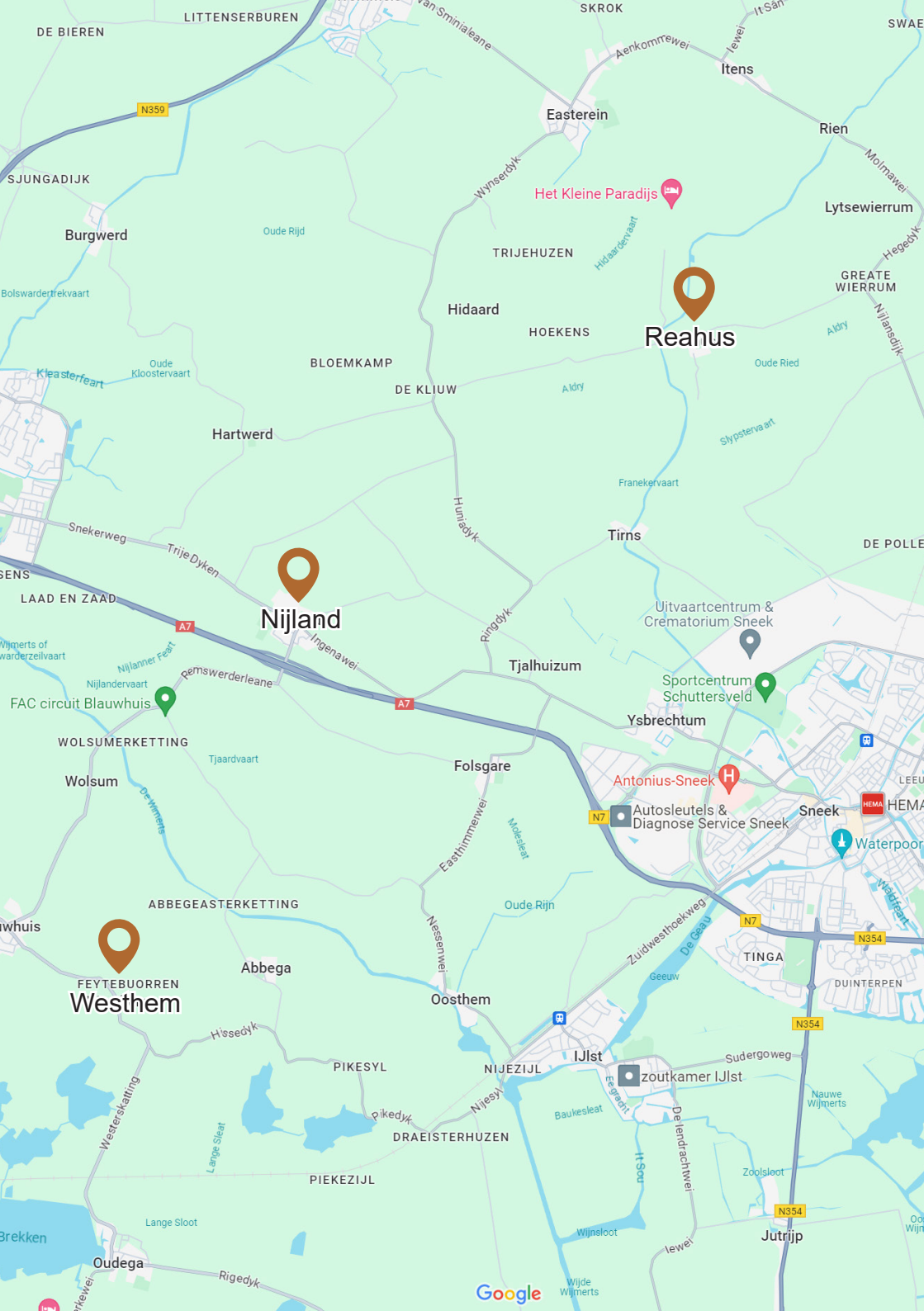

16
03
24

Voorjaarsexcursie

van 11:30 tot 17:00 uur

De Bartholomeuskerk

Westhem

Door het ontbreken van archivalische gegevens is het maken van een beschrijving van de oude kerk van Westhem niet zo eenvoudig, maar gelukkig zijn er wel rekeningboeken bewaard uit de bouwtijd van de huidige kerk, de jaren rond 1708.

De **toren** is het oudste onderdeel van het complex en dateert nog uit de Middeleeuwen. Omdat de toren weinig architectonische details laat zien, is een schatting van de ouderdom lastig. De monumentenlijst van 1930 schat, dat de toren gebouwd moet zijn in de veertiende eeuw, vermoedelijk vanwege de ouderdom van de oudste klok. Onder in de toren is nog duidelijk zichtbaar dat de onderste ruimte oorspronkelijk in steen overwelfd is geweest. Hier zitten in de muren ook diepe uitsparingen, rondbogig, en ook hogerop bevinden zich smalle nissen; of deze ruimte ook een liturgische functie gehad heeft, is niet meer te achterhalen.

In de klokkenstoel hangen **twee klokken**, de oudste dateert uit 1353, hierop worden de namen vermeld van de patroon van de kerk, de heilige **Bartolomeüs**, en

die van de “persona” van Westhem, Luidulfrus. De tweede klok dateert van 1639 en is gegoten door Jacob Noteman in Leeuwarden. Bij de restauratie van de toren in 1952 zijn de houten vloeren in de toren vervangen door vloeren van beton.

De **deur** die van de kerk naar de toren leidt is een heel eenvoudige deur uit de zeventiende eeuw, en is interessant vanwege de aan de binnenzijde ingekerfde **huismerken** en jaartallen, alle daterend uit de jaren 1667 - 1673. Dit laatste jaartal is vaag in zwarte verf geschilderd zichtbaar. Bij de restauratie van de kerk in 2004 hebben enkele timmelieden hier ook hun namen in potlood vereeuwigd.

De huidige **kerk** is gebouwd in 1708 en vervangt een oudere kerk. In de jaren rond 1450 is Westhem meermalen betrokken bij de ruzies tussen de Schieringers en Vetkopers en één Westhemmer was hier nauw bij betrokken, “Hessel op da Heemdyck”, Hessel luwingha noemt Winsemius hem in zijn kroniek van 1622, andere bronnen spreken van Hessel Albada. Zijn stins, die gelegen was aan de Hemdijk tussen Westhem en Blauwhuis is in 1442 “**uytgheroeyt**

ende ter aerden gheworpen". In 1447 sluit Hessel een overeenkomst met Homme Hommynga en met de Harinxma's en ook hierin worden de gewelddaden die zich bij Hessels stins hebben afgespeeld nog genoemd ("**daden ende dollyghen voer da steyns ende op da steynse**").

In 1452 maakte **Bauck Hessels wijff** haar testament en de "**tzercke ofte patroen thij Westhem**" krijgt zes pondematen land om te verkopen en dit mag pas worden gedaan "**als men die tiercke timmeren schillet ende naet eer**". Men kan veronderstellen dat ook de kerk bij de troebelen niet gespaard is en dat deze toen dus weer kon worden herbouwd.

In 1708 is deze middeleeuwse kerk afgebroken en vervangen door het eenvoudige kerkje dat er nu nog staat. Omdat de rekeningboeken over de jaren 1707, 1708 en 1709 bewaard zijn, kunnen we nagaan wat de bouw heeft gekost en wie wat heeft gemaakt. Aannemer **Auke Bouwes Dixma** rekende 1225 caroligulden voor zijn werkzaamheden en met de rekeningen van de smid, de timmerman en de schilder kwamen de totaalkosten op een 1900

caroligulden. Zo'n 60 % van dit bedrag werd betaald door grietman Sjuck Gerrold Juckema van Burmania, 15 % van de opbrengst van de verkoop van het hout en de steen van de oude kerk en 11 % werd betaald door de boerenfamilie Ykema, 6.5 % van het geld kwam uit de opbrengst van de kerkelijke landeijen en de laatste 8,5 % van de bouwkosten kwam uit kleinere giften.

Het **interieur** is uiterst sober, maar vormt wel een eenheid. Het gehele interieur stamt nog uit de bouwtijd; de zeshoekige **preekstoel** is gemaakt door **Gerben Ferdinants** voor de som van 110 caroligulden, het gestoelte heeft op de hoeken vrij grof gesneden bloemfestoenen, opgehangen aan een lint, met aan de onderkant een kwast.

Het sobere **doophek** heeft vakkundig gedraaide spijlen, dezelfde spijlen treffen we ook aan in de "kreake". De mannenbanken aan de noordzijde hebben een bankschot dat bekroond wordt door een gedraaide bol, de vrouwenbanken aan de zuidkant hebben een bankschot bekroond met een gestileerde vaas.

In de vloer liggen vier eenvoudige, goed bewaarde **grafstenen** van leden van de familie **Ykema**, die tot in de 19de eeuw een aantal boerderijen bewoonden aan de zuidkant van de Hemdijk, tussen Westhem en Blauwhuis. De kerk van Westhem is al sinds 1980 eigendom van de Stichting Alde Fryske Tsjerken.

Bij de restauratie van de kerk in de jaren 2004-2005 heeft men de kleuren van het interieur hersteld na een kleurenonderzoek: in het kerkportaal heeft men de kleur van de balken in de kerk aangebracht, blauw, en het meubilair in de kerk heeft een gelige okerkleur gekregen, waarbij de gedraaide sierknoppen en spijlen geaccentueerd zijn met een glimmend zwart.

Een **orgel** ontbreekt in de kerk. Op de “kreake” staat sinds de restauratie een twee-klaviers **harmonium**, rond 1920 gebouwd door de nog altijd bestaande firma Mühleisen in Straatsburg. Dit harmonium is bij de restauratie aan de kerk geschonken door het architectenbureau Kijlstra en Brouwer te Beetsterzwaag.

L.K. van der Meer

R.K. Parochiekerk
St. Martinus
Roodhuis

De Geschiedenis van deze parochie gaat terug tot 1620 toen er, na de reformatie, weer een katholieke gemeenschap actief werd. Na vieringen in een aantal schuilkerken, her en der, kreeg het in 1707 vaste voet in een “kerkje ”met een rood dak bij het buurtschap de Slyp. In 1892 werd op 500 m van deze locatie de huidige Sint Martinuskerk gebouwd. De neogotische kerk, van architect Tepe werd in 1892 in gebruik genomen en daarna verfraaid met o.a. de prachtige glas- en loodramen. Rond deze kerk is het huidige Reahûs ontstaan.

Het gebouw

De sobere maar robuuste neogotische kerk, vormt aan de Oude Slachtedijk een monumentaal silhouet in het omringende vlakke landschap. De vierkante toren is verticaal geleed en wordt bekroond door een naaldspits. Aan de Zuidzijde wordt de toren begeleid door een achthoekig traptorentje. Aan de Oostzijde van de kerk versmalt zich de kap waar de zijbeuken eindigen en de zijkapellen lijken als aparte elementen aan het kerkgebouw te zijn toegevoegd. De daken zijn gedekt met leien. Aan de Zuidzijde is een sacristie uitgebouwd.

De Sint Martinuskerk is een pseudo-basiliek die bestaat uit een schip met zijbeuken van vier traveeën lang. De gewelven rusten op zware kolommen met lijstkapitelen. De eenvoudige kleurrijke versiering op de wanden en lijstkapitelen zijn in 1914 (koor)

en 1925 (schip) aangebracht en in latere tijd gemoderniseerd. In 1967-’68 werd de kerk opnieuw ingericht. De viering en het koor werden verhoogd en de zijaltaren verdwenen. Men verwijderde de kerkbanken uit de zijbeuken die daardoor in brede zijpaden veranderden. Tevens werd de kerk bevloerd met grindbetontegels.

De inrichting

Het Altaar: Het hoofdaltaar bestaat uit vier panelen. Van links naar rechts zien we: Het Bijbelverhaal van de bruiloft van Kana, het verhaal van de Emmaüsgangers het verhaal van de Samaritaanse vrouw en de verbeelding van het laatste avondmaal. De kruiswegstaties en het altaarstuk. De veertien kruiswegstaties en het altaarstuk achter in de kerk zijn geschilderd door Otto de Boer. Ze dateren uit 1852. Otto de Boer is geboren in Woudsend [1797] Zijn werk is herkenbaar aan de rechte neuslijn van zijn figuren. In de kerk staan een aantal afbeeldingen van de H. Martinus o.a. het eikenhouten beeld van Martinus van Reahûs uit 1560 Dit beeldje is het oudste kunstvoorwerp in de kerk. Een uniek voorwerp uit de late middeleeuwen. Het beeld van de H. Antonius van Padua, patroonheilige van deze parochie, komt uit België en heeft t.g.v. de fusie in 2014 een vaste plaats in de kerkgekegen. Het Mariabeeld en het H. Hartbeeld, zijn gemaakt door Eugene de Fernelmont

en in 1883 geschonken door Pastoor ten Bokum. Bij het Mariabeeld hoort een grote zilveren rozenkrans met een gouden kruisje. Het beeldje aan de orgeltribune stelt de H. Maria voor en is afkomstig uit de oude kerk op de Pôle. Het houten beeldje is gemaakt in 1709. Tot slot het beeld van Maria van altijd durende bijstand. Op 11 november 1943 werd dit icoon geschonken door een familie uit de parochie. De Pastoor wilde tijdens de bange oorlogsjaren de parochie bijzonder toewijden aan de H. Maria. Ook nu nog worden regelmatig kaarsen gebrand.

Preekstoel

De neogotische preekstoel dateert uit 1901. Op de vier panelen zijn bisschoppen afgebeeld die veel hebben betekend voor de kerstening van ons land. De bisschop met het zwaard is de H. Bonifatius. De Bisschop met in zijn rechterhand een kerkgebouw is de H. Willibrordus. De bisschop met de kromstaf is de H. Augustinus en de bisschop afgebeeld met gans en staf is de H. Martinus, patroon van deze parochie. De Godslamp [bij het altaar] Deze lamp, die altijd brandt, is een teken van de blijvende aanwezigheid van de Heer in het Heilig Brood. De lamp dateert uit 1896. In deze Godslamp is de volgende Latijnse tekst gegraveerd: EX LUMINE TUO VIDEBIMUS LUMEN d.w.z. uit Uw licht zullen wij het Licht zien. Het doopvont achter in de kerk

is afkomstig uit de oude schuilkerk en in 1841 gemaakt door de Workumer koperslager Jan Bijvoets.

De glas-in-loodramen rond het altaar zijn gemaakt door Carl Hertel in 1911 en bestaan uit taferelen uit het leven van bisschop Willibrod [links] en Bonifacius [rechts] met in het midden de aanbidding van het Christuskind door de herders. De ramen in het rechterzijaltaar zijn gewijd aan het leven van Jozef en Maria en laten taferelen zien uit het dagelijks leven van de H. Famillie. De ramen boven het linker zijaltaar laten gebeurtenissen uit het leven van de H. Maria zien.

In het “schip” van de kerk zijn aan iedere zijde vier ramen te zien [1931] geïnspireerd op het Bijbelverhaal van de Bergrede. Het gaat om acht levenslessen die Jezus zijn volgelingen wil voorhouden. Ze staan bekend als de zaligsprekingen.

De ramen in de achtergevel zijn gemaakt door van Louis Marche uit Beesel en werden 1951 en 1957 in de kerk geplaatst. Het ene raam vertelt het verhaal van de verschijning van de H. maagd Maria aan Bernadette te Lourdes 1858. Het andere raam bevat o.a. het verhaal van Adam en Eva bij de boom van goed en kwaad.

Een beschilderd houten beeld van Sint Martinus te paard (Utrecht?, ca 1480) is denkkelijk door getrouwe

katholieken (pastoor Dominicus van Oosterend?) in 1580 gered en bewaard gebleven. De 18e eeuw was een welvarende periode voor de Statie getuige de nieuwbouw in 1762, maar bovendien dateert een belangrijk deel van de kerkschat uit deze tijd. Afkomstig van het hoogaltaar, dat in 1764 door beeldhouwers te Leeuwarden werd vervaardigd, is het wapenschild van de schenkster Boukje Bouwes met het devies 'Largieter et Hilariter' (vrijgevig en opgewekt). Een Antwerps Martinusbeeld uit de 18e eeuw is enkele jaren geleden van de kerkzolder gehaald, opnieuw beschilderd en weer in de kerk geplaatst. In de jaren 1852 en 1854 schilderde Otto de Boer voor de oude kerk, zowel de 14 kruiswegstaties als het nu gehavende, maar gelukkig wel bewaard gebleven doek voor het (oude) hoogaltaar met een voorstelling van de H. Martinus bisschop die een zieke geneest. De huidige kerk is in neo-gotische trant ingericht. De grote kerkelijke meubelstukken zijn voor het merendeel vervaardigd tussen 1895 en 1905 in het atelier van Mengelberg te Utrecht.

De gebrandschilderde ramen in het koor, de zijkapellen en vermoedelijk ook die in de sacristie zijn afkomstig uit het atelier van Karl Hertel te Düsseldorf en dateren uit 1910-'15. De iconografie van de voorstellingen is afgestemd op de oorspronkelijke

functie van de plek in het gebouw. De ramen aan de westzijde in de zijbeuken zijn in 1927 geplaatst. De voorstellingen in de ramen aan de Noord- en Zuidzijde van de zijbeuken zijn als het ware verschijningen van scènes uit het leven van Christus en heiligen. Deze ramen zijn in 1937 en 1938 vervaardigd en geplaatst. Het koperen doopvont in de Jozefkapel is in 1841 gemaakt door de Workumse koperslager Jan Bijvoets en in 1909 gerenoveerd.

Orgel

De dispositie van het orgel, door de F. Adema te Leeuwarden in 1928 gebouwd, is als volgt:
Bourdon 16', Prestant 8', Fluit Harm. 8', Octaaf 4'. Octaaf 2', Trompet 8', Holpijp 8', Cello 8', Aeoline 8', Celeste 8', Viola 4', Subbas 16'.

Sytske Kooij-Jacobsma
Maart, 2024

Literatuur

- G.P. Karstkarel, *De Sint Martinuskerk te Roodhuis. In: De Sluitsteen, Bulletin van het Cuypersgenootschap Jrg. 3 (1987), nr.1*
- M.L. de Boer, *Ut 'e skiednis fan Hinnaerderadiel: Reahûs, De krêft fan it isolement. Jong doarp mei âlde tradysje. In: Bolswards Nieuwsblad, 29 aug. 1969.*
- Bron: Roodhuis, *de Sint Martinuskerk, internet, Untitled-1 (beeldschrift.nl)*

De Nicolaaskerk

Nijland

Bouwgeschiedenis

In de dertiende eeuw ontstond in het drooggevalle zuidelijke deel van de Middellzee, op het nieuwe land, het dorp Nijland. De stichting van een kerk wordt volgens een legende gedateerd in het jaar 1275. Boeren wilden op het nieuwe land een kerk bouwen. Drie keer achtereenvolgens begonnen ze daarmee, maar steeds werd alles wat ze hadden opgebouwd 's nachts weer afgebroken. Ze zagen daarin een aanwijzing van God. Daarom besloten ze op een dag dat de plaats van de kerk door een godsgericht moest worden aangewezen. Twee ossen werden voor een wagen met bouwmaterialen gespannen en daarna het land in gejaagd. Waar de wagen met de ossen de volgende ochtend zou worden aangetroffen, zou de kerk verrijzen. Men vond de ossen met brandende waskaarsen tussen de hoornen bij een rietpoel. Daar werd volgens de legende de kerk met zadeldaktoeren gebouwd, die gewijd werd aan de Heilige Nicolaas van Myra. De kerk werd opgetrokken in de romaanse stijl. Deze kerk werd in de periode van 1508 tot 1526 vervangen door de huidige, die grotendeels werd gebouwd van afbraakmateriaal van de vorige. In de noordmuur bleven restanten van de oude kerk bewaard. De nieuwe, laatgotische kerk werd hoger. De oude toren werd gehandhaafd, maar moest

ook worden verhoogd en kreeg een spitsbekroning. Sedert het midden van de negentiende eeuw kreeg de toren te kampen met ernstige verzakking, waardoor instorting dreigde. Naar een vernuftig plan van een plaatselijke timmerknecht kon de scheve toren in 1866 echter in zijn geheel recht worden gezet. De kerk en de toren zijn in de loop der eeuwen verschillende keren gerestaureerd, maar hebben hun oorspronkelijke vorm en aanzien grotendeels behouden. De toren is eigendom van de burgerlijke gemeente en is tot en met de bekroning 48 meter hoog. In de toren hangen twee klokken, de grote dateert van 1619 en de kleine van 1949. Deze kwam in de plaats van een klok uit 1598 die in de Tweede Wereldoorlog verloren ging. De kerk met zijn fraaie omgrachting en de omringende historische bebouwing zijn onderdeel van de beschermde dorpskern van Nijland.

Exterieur

Het ruime gebouw met vijfzijdige koorsluiting is opgetrokken uit gele en rode baksteen, meest van het kloostermop-formaat. In de zuidmuur zitten zes grote spitsboogvensters. Boven de ingangen aan de zuid- en de noordzijde zijn korte spitsboogvensters aangebracht. De noordzijde bevat alleen in de

oostelijke helft nog twee vensters, waarvan een voor de helft is dichtgemetseld. In de geheel dichtgezette koorvensters zijn restanten bewaard gebleven van stenen vorktraceringen. Hoog in de oostelijke sluitingsmuur van het koor bevindt zich een rond venster. Het muurwerk wordt verlevendigd door een geheel omgaande natuurstenen waterlijst, die ook om de steunberen heen loopt. De nog in gebruik zijnde toegangen tot de kerk dateren van omstreeks 1600. De zuiddeur heeft een jongere natuurstenen bekroning uit 1664. Twee consoles met wapenschilden en een engelenkopje dragen een hoofdgestel waarop het jaartal is aangebracht. De schilden bevatten de wapens van Burmania en Doys. Op het hoofdgestel rusten twee bollen en een driehoekig fronton. Daarin zijn twee hoornen des overvloeds gehouden. Naast de noorddeur bevinden zich de restanten van een dichtgemetselde oudere ingang met daarboven een beeldnis. In de noordmuur zijn ook de sporen te vinden van een nis voor een kerkhoflicht en een hagiocoop. De priesterdeur in het koor aan de noordzijde heeft een omlijsting van geprofileerde baksteen.

Interieur

Het aanzien van het interieur wordt bepaald door de restauratie en

wijzigingen die het onderging in de jaren 1870 tot 1872. Dat gebeurde naar een ontwerp van architect Breunissen Troost uit Sneek. De oorspronkelijke muren verdwenen achter stucwerkwanden en onder het houten tongewelf kwam een stucwerkgewelf. De trekbalken en korbelen werden omgeven door een stucwerklaag, waarop versieringen werden aangebracht in de vorm van rozetten. Het nieuwe gewelf kwam te rusten op consoles van aardewerk, waarin bladmotieven en druiventrossen zijn verwerkt. Al voor de reformatie was het koor van het kerkchip afgescheiden door een koorhek. Een dergelijk hek bleef er tot 1840. Toen werd de preekstoel, die opgesteld stond tegen de zuidmuur, verplaatst naar dat hek, dat grotendeels werd weggetimmerd. In 1862 werd de opening tussen het hek en het gewelf dichtgezet. De preekstoel dateert van 1659. De kuip heeft op de hoeken gewrongen kolommen en lijstvormig versierde (gekorniste) panelen. In het midden van het klankbord is een gestileerde roos gesneden. Tegelijk met de preekstoel is de met fraai snijwerk versierde wand onder het orgel vervaardigd. De stander voor het doopvont dateert uit 1968. In datzelfde jaar werd ook de avondmaalstafel gemaakt. De lezenaar is van 1970 en de paaskaarshouder van 1995. In een

venster in de zuidmuur zijn twee gebrandschilderde ruitjes uit 1617 van Gerrit Vredeman opgenomen. De daarop geschilderde ossen verwijzen naar de legende over de kerkbouw. De ruitjes hebben oorspronkelijk deel uitgemaakt van een groter gebrandschilderd glas.

De banken zijn in 1798 gemaakt. Met de verplaatsing van de preekstoel en het bijbehorende doophek in 1840 naar de wand tussen kerkship en koor moest de inrichting van het interieur met de banken worden aangepast.

Een restauratie in 1968 leidde tot de inrichting van een liturgisch centrum waarbij het doophek werd verwijderd en een aantal grafzerken uit de zeventiende en achttiende eeuw daar werden samengebracht. In het midden ligt een zerk die gerekend mag worden tot de fraaiste en meest bijzondere die in Friesland bewaard bleven. Het is de portretzerk van pastoor Keimpo Hottinga, die in 1535 overleed. Bij een omvangrijke restauratie in 1981 en 1982 werd het koorgedeelte compleet heringericht tot een royale consistorieruimte met het terugbrengen van elementen van voor de reformatie, waaronder de oorspronkelijke altaarsteen in het hoogkoor. Boven het altaar hing in 1560 een altaarstuk van de

vermaarde Maarten van Heemskerck uit Haarlem. In de plaats daarvan hangt sinds 1997 een vijfstuk met een impressie van Nijland door Diet Zwartsenburg (1946 – 1998). Teruggevonden en herlegde zandstenen treden markeren de grens tussen koor en hoogkoor. De consistorie en het hoogkoor zijn gescheiden door een glazen wand. De in het koor gecreëerde verdieping biedt de mogelijkheid het zestiende-eeuwse tongewelf van dichtbij te beschouwen. In de verdiepingszaal zijn enkele bouwfragmenten van het voormalige kerkgebouw uitgestald, waaronder de mysterieuze kruik met inhoud uit omstreeks 1525. Ook is daar het zeventiende-eeuwse eikenhouten doophek opgesteld. In de plavuizenvloer van het koor liggen enkele grote en rijkversierde grafzerken uit de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw. Boven de grafkelder van de vroegere Hottingastate bevindt zich een zerk die in 1550 is vervaardigd door de vermaarde Leeuwarder steenhouwer Vincent Lucas. De grote zerk van lichtgrijze zandsteen is de oudste. Deze dateert uit 1475 en is van een telg uit het geslacht Hottinga.

Een omvangrijke en ingrijpende restauratie van het kerkinterieur was in 2007 en 2008 noodzakelijk nadat de bonte knaagkever jarenlang verwoestende schade had aangericht

in de eikenhouten draagconstructie. Grote delen van het stucwerk moesten worden verwijderd en hersteld om de aangetaste delen van het houtwerk te kunnen vervangen.

Het orgel werd in 1840 gebouwd door Willem van Gruisen uit Leeuwarden. In de loop der jaren zijn diverse herstellingen en restauraties aan het orgel uitgevoerd. Deze brachten wijzigingen in de dispositie met zich mee, die niet altijd verbeteringen waren. In 1982 werd de oorspronkelijke dispositie hersteld met herplaatsing van eerder verwijderd pijpwerk. Tegelijk met de kerkrestauratie in 2008 vond een uitgebreide en grondige restauratie van het instrument plaats, onder adviseurschap van Jan Jongepier. Het instrument werd geheel in originele staat teruggebracht. Het werk werd uitgevoerd door Orgelmakerij Bakker & Timmenga uit Leeuwarden. Er is naar gestreefd het klankbeeld van 1840 te reconstrueren. Het orgel heeft de volgende dispositie.

Hoofdwerk: Prestant 8', Bourdon 16', Holpijp 8', Octaaf 4', Quint 3', Fluit d'amour 4', Super Octaaf 2', Mixtuur 3 - 4 sterk, Trompet 8' (bas en discant).

Onderpositief: Prestant 4', Fluit Doux 8' (bas en discant), Viool di Gambe 8', Roerfluit 4', Woudfluit 2'.

Pedaal aangehangen.
Tremulant. Manuaalomvang C-f3.
Pedaalomvang C-h.

maart 2024

T.E. van Popta

info@frysketsjerken.nl
www.aldefrysketsjerken.nl

058 213 96 66
Postbus 137, 8900 AC Leeuwarden